

I. Folkhem, entreprenörsanda och gryende andlighet - några eftervalstankar om Sveriges väg mot framtiden

Så var då valet överståndet. Det stora jublet har utbrutit, och förväntningarna bland alliansens sympatisörer är stora. En liten fläkt av detta har även nått mig då jag bland reaktionerna på mitt förra nyhetsbrev också fått veta att jag uppenbarligen inte förstår vilken befrielse det kommer att bli för vårt kära land att slippa den stelnade socialdemokratiska makthanden.

Denna reaktion har tillsammans med själva valresultatet inspirerat mig till att tänka lite ytterligare kring valet. Och den får mig också att tro att det kanske inledningsvis behövs några förtydliganden när det gäller vad jag sa och inte sa i mitt förra nyhetsbrev. Det första jag vill understryka är att jag faktiskt inte uttalade mig särskilt entydigt om vare sig vad jag hoppades eller trodde när det gällde valresultatet. Mitt perspektiv var ett helt annat. Jag betraktade partilandskapet från ett bestämt övergripande perspektiv som utgick från min övertygelse att den ekonomisk-politiska utvecklingsmodell som varit rådande under den moderna tiden inte längre kan ge någon konstruktiv vägledning i byggandet av en god framtid. Att vi helt enkelt är inne i en tid där vi behöver formulera en ny vision eller utopi för samhällsbygget.

Och utifrån detta perspektiv försökte jag sedan så objektivt jag kunde klargöra i vilken grad det gick att urskilja en utopisk potential i de befintliga riksdagspartierna trots att dessa – med visst undantag för miljöpartiet – har bildats med syfte att förverkliga de utopiska föreställningar som ligger bakom den moderna eran.

Min slutsats blev att det inte fanns särskilt mycket i det rådande partiväsendets utbud av uppfattningar som kunde glädja mig i mitt sökande efter aningar av en hållbar utopi för framtiden. Men samtidigt stod det klart att det lilla som finns gick att urskilja i den s.k. vänsterkartellen. Och det var väl denna min ståndpunkt som kan få allianssympatisörer att förmoda att jag nu är djupt besviken eftersom mina utopilängtande förhoppningar grusats av en rejäl alliansseger.

Den noggranne läsaren erinrar sig dock att jag betonade att det skifte av härskande utopi som jag anser att vi oundgängligen behöver, och dessutom är mitt uppe i, rimligen kommer att leda till en genomgripande omgestaltning av det politiska systemet och att det därför inte finns anledning att enbart fästa sitt förnyelsehopp vid enskilda partier utan att man faktiskt lika gärna kunde rösta på personer som är bärare av en trovärdig utopisk potential oavsett vilket parti de verkar inom.

Så därför blev slutsatsen i mitt nyhetsbrev att jag för egen del skulle genom mitt val antingen stödja ett parti och/eller en person med från mitt perspektiv tillräcklig utopisk potential givet de alternativ som erbjöds.

Detta betyder att jag i mitt val medvetet bortsåg från en fråga som jag tror är väsentlig för att inte säga helt central i de flesta väljares beslutsprocess, nämligen

frågan om vad man kortsiktigt tror är bäst för en själv och/eller för landet. Och är man inte försvuren till ett bestämt ideologiskt perspektiv upphöjs då förmodligen egenintresset till den viktigaste beslutsprincipen. I så fall är resonemanget att det som är bäst för en själv säkert också är bäst för landet, eller så kanske man anlägger ett lite vidare perspektiv där man modifierar egenintresseperspektivet med en del mer eller mindre ideologiskt konsistenta tankar om vad landet eller grupper man identifierar sig med behöver för att utvecklingen skall bli bra.

Skulle jag ha röstat utifrån detta perspektiv skulle jag förstås ha struntat i abstrakta funderingar om utopiska potentialer hit och dit och i stället satt mina intressen som egenföretagare i centrum. I så fall är ju sänkta arbetsgivaravgifter mumma, och skulle det dessutom kunna bli sänkt eller slopad moms även på de tjänster jag erbjuder så skulle det säkert också vara bra, och vem tackar nej till rejält sänkta skatter etc. etc. Och så skulle jag kunna förgylla detta egenintresseperspektiv med lite funderingar om hur bra det är för landet med ett vitalt näringsliv med rimliga vinstnivåer. Och det är naturligtvis inget fel att tänka så. Vi lever i en demokrati där var och en är fri att rösta efter eget huvud. Ja det är liksom själva poängen.

Att jag underlät att skriva något om mina preferenser på kort sikt (en mandatperiod eller möjligen två) när det gäller politiken har inte sin förklaring i att jag saknar uppfattningar utan att jag nöjde mig med att anlägga det perspektiv som var viktigast för hur jag till sist själv valde att rösta.

Men nu så här i efterskott och i ljuset av en del reaktioner på mitt nyhetsbrev tänker jag alltså teckna ner lite om mina tankar kring det lite kortare politiska perspektivet även om jag naturligtvis inte kan frikoppla dem från mina uppfattningar om utvecklingen på längre sikt. Och så kommer jag förstås att reflektera en smula över själva valresultatet.

Min utgångspunkt är måhända överraskande. För att få en känsla för vad som vore det bästa politiskt sett på både kort och lång sikt försöker jag faktiskt omfatta landet Sverige som om det vore en individ som jag samtalade med i min mentorverksamhet. Grunden för mina mentorrelationer är förstås att jag försöker förstå individen ifråga i en djupare mening. Detta är på sätt och vis en ordlös process som är mycket svår att beskriva utan att den förvrängs. Men den handlar om att försöka pejla in var personen ifråga befinner sig i sin livsprocess. Och kanske framförallt om att försöka förstå eller uppfatta vad personen är ämnad att bli, dvs. vad är det för potential som söker uttryck i nuets triumfer, frustrationer och konflikter.

Jag är alltså inte tillskyndare av teorin att man som människa kan göra vad helst man föreställer sig i något slags narcissistisk hjältebragd. Att det enda som begränsar ens möjligheter skulle vara den egna fantasin. Att man verkligen i ordens absoluta mening kan skapa sitt liv. Enligt min mening är dessa tankar grunda och havererar förr eller senare i någon av livets tragedier.

Som jag ser det finns det både frihet och öde. En bild kan kanske förklara hur jag tänker. Att vara människa är som att stå inom en osynlig ljuskägla som kastas av en strålkastare som sitter en bra bit ovanför ens huvud. Ljuset som strålar ner

över människan kan betraktas som ett slags informationsbärande energi som människan kan tolka eller avkoda med mer eller mindre stor grad av framgång eller förvrängning. Som människa lever man sitt liv inom denna ljuskägla. Där finns ens frihet och ens begränsning. Det är ett slags ödets sol som lyser över en, och livet består av att man försöker med skiftande framgång dels konkret gestalta det som strålar ner över en, och dels ta lärdom av de erfarenheter man får under detta arbete. Och ju bättre och medvetnare man lyckas i sitt liv gestalta och göra rättvisa åt det som strålar ner över en desto solidare, sannare och meningsfullare känns ens liv.

Detta perspektiv på människan innebär med andra ord ett hävdande av att hon har en djupt liggande, sann, upptäckbar och för livets konkreta gestaltning bjudande identitet.¹ Och oavsett hur kontroversiellt detta perspektiv i sig kan anses vara från modern synvinkel så har jag uppfattningen att man kan se på och förstå en nation på motsvarande sätt.

När jag tänker i kortare perspektiv på politik så försöker jag alltså höja mig över individ- och gruppegoistiska förhoppningar och ideologiska preferenser och i stället tänka på vad Sverige djupast sett är och skulle kunna bli när ”informationsinnehållet” i det ljus som lyser ner just över Sverige är klokt gestaltat i en livsform för människorna i vårt land.²

---

¹ Ur det dominerande moderna perspektivet framstår denna ståndpunkt som en fläkt från förmoderna tider då man trodde på allehanda essentialistiskt strunt. I vår tid anser man sig ha insett att människans identitet inte är något solitt och beständigt utan den betraktas i stället som en fortgående konstruktion i skärningspunkten mellan ens genetiska arv och den sociala miljö som man råkar befinna sig i. Något annat anses alltså inte finnas, och identitetskonstruktionen som man filat på under sitt jordiska liv upplöses naturligtvis i intet i samma ögonblick som ens slumpmässiga och i grunden meningslösa existens upphör. I motsats till detta innebär mitt synsätt däremot inte att jag förnekar att det pågår en identitetskonstruktion utan att konstruktionen sker inom ramar som kan sägas vara förstrukturerade av en djupare och i allmänhet helt eller delvis omedveten identitet.

² Jag är förstas medveten om att detta perspektiv på nationen kan te sig minst sagt besynnerligt ur det numera rådande perspektivet som ju är starkt färgat av avståndstagande dels från olika nationalistiskt motiverade vettlösheter som besinningslösa krig och kolonialt förtryck och dels från diverse inslag i nazismens förvirrade ideologi. På samma sätt som den moderna hållningen till individen försöker vara icke-essentialistisk så finns samma ambition när det gäller synen på vad en nation är, dvs. den är inget bestående eller substantiellt utan påstås bara vara en fortgående konstruktion av de människor som råkar bo i landet ifråga. En konstruktion som brukar beskrivas med begreppet en ”föreställd gemenskap”. Och utifrån detta moderna perspektiv ter det sig kanske motiverat att beskylla mig för ett tänkande som vetter just mot primitiva idéer om nationalism, nationalkaraktärer och rent av rasism. Denna tolkning av min ståndpunkt vill jag dock på det bestämdaste avvisa utan att i ett tämligen kort nyhetsbrev kunna närmare engagera mig i detaljerad argumentation. Men jag kan åtminstone säga att det från mitt perspektiv inte alls är så att de enskilda människor som kan gestalta den svenska livsformen måste vara den typ av människor som konventionellt sett betraktas som svenskar, dvs. långa, blonda s.k. nordiska typer ”som alltid funnits här”. Det går förstås precis lika bra med vilka människor som helst som av en eller annan anledning av sin ödesväg förts till Sverige. Ur detta perspektiv kan man ju t.o.m. betrakta våra s.k. invandrare som ”andliga svenskar” som upptäckt åtminstone aningar av sitt ”svenskskap” under sin vistelse i ”förskingringen” och helt resolut brutit upp och flyttat hit. Att gruppen redan-på-platsen-svenskar sedan inte har vett eller förmåga att välkomna dem på ett optimalt sätt är förstås en annan fråga.

Att tänka på Sverige i detta perspektiv är inte enkelt. Jag har i mina fortgående kontemplationer över vårt land mer än en gång känt mina grava begränsningar när det gäller att avkoda informationen i det ljus som lyser ner över oss, eller annorlunda uttryckt, som adept i min mentorverksamhet är Sverige helt enkelt svårt att greppa. Men jag vill ändå försöka efter bästa förmåga dela med mig av några teman som jag tycker mig kunna urskilja. Och för att det skall bli någon ordning på framställningen ämnar jag utgå från en skissartad betraktelse över vad jag uppfattar som typiskt för ”individen” Sverige i nuläget. Som en del av denna betraktelse ämnar jag också försöka frilägga utvecklingstendenser som jag tycker verkar i nuläget. Med detta som bakgrund kommer jag sedan att göra en del bedömningar av den politiska situationen, dvs. varför alliansen vann, vad den eventuellt kan bidra med och så blir det en och annan fundering om framtiden för både alliansen och oppositionen.

Det första jag vill ägna lite uppmärksamhet är då den variant av välfärdsstat som brukar kallas folkhemmet. På ett abstrakt och upphöjt idéplan kan detta folkhem sägas vara en manifestation av idéer som trygghet i livets olika skiften, jämlikhet, rättvisa men också förverkligande av individuella möjligheter. Och allt detta låter ju mycket vackert. Ett problem med en trygghetssträvan av hemkaraktär är dock att den bara är tänkt att omfatta den svenska ”flocken”. Och vem hör till den i dessa oroliga globaliseringstider? Bevare oss för ”social turism”. Egentligen vill vi ju bara ha folk här som är beredda att göra rätt för sig – parasiter göra sig icke besvär.

Men mot rättvisebegreppets tillämpning vid det egna folkhemmets köksbord, dvs. vi delar någorlunda rättvist med dem som har rätt att sitta vid bordet medan utbölingarna får sörja för sitt på sitt eget håll, står en annan och mera upphöjd tolkning av rättvisebegreppet, nämligen ett universellt eller globalt rättviseperspektiv – på sätt och vis en dröm om ett globalt folkhem – som yttrar sig i engagemang för globala frågor kanske framför allt inom FN-systemets ram. Här finns alltså jämförelsevis generösa idéer om u-hjälp som i praktiken leder till olika mer eller mindre framgångsrika men naturligtvis välmående projekt. Och här finns en beredskap att t.ex. ställa upp i fredsbevarande insatser av olika slag. Dag Hammarskjöld och Olof Palme står som de främsta exponenterna för detta stråk i det svenska.

Och den här mera idealistiska och inkluderande rättviseperspektivet leder också till föreställningar om en generös flyktingpolitik. Så länge mottagandet av utlänningarna följde den hemcentrerade logiken, dvs. i huvudsak handlade om folk som kom hit för att de behövdes i arbetskraften och därför direkt kunde göra rätt för sig var allt frid och fröjd. Men när det började komma alla möjliga sorters ”konstiga typer” som inte särskilt lätt kunde integreras i arbetslivet så tog en annan känsla sakta men säkert över. Det började skava på idealismen.

I retoriken har vi fortfarande en generös flyktingpolitik, men i praktiken har vi ett system som verkar göra själva hitkommandet och den fortsatta processen att hitta en meningsfull samhällsroll för den hitkomne till en byråkratisk mardröm där ineffektiviteten kamoufleras bakom prat om rättsäkerhet och integrationspolitik. Som sverigedemokraternas framsteg visar börjar allt fler uppfatta de pågående övningarna som ett slags kostsam inskolning till

hjäplöshet och de minst känsliga för betydelsen av att ha politiskt korrekta uppfattningar tycker då att det måste bli ett slut på eländet. Sverige åt svenskarna är det slagord som lurar i bakgrunden. En stämning som säkert också på marginalen bidrog till alliansens seger. Men i deras retorik var det talet om den s.k. arbetslinjen och kraven på svenskknusker etc. för medborgarskap som var det attraktiva. Skall folk komma hit och värma sig vid den svenska elden så skall de minsann ”ta seden dit de kommer” och samtidigt beredas möjlighet att göra rätt för sig.

Socialdemokraternas försvar för sin förda politik på området kan ses som ett exempel på en svensk benägenhet till motvilja mot att uppriktigt konfrontera de i retoriken glänsande idealen med verkligheten. Eftersom idealen är bra så betraktas även en rätt solkig praktik som bra därför att den undermedvetna hållningen är att kritik betyder att idealen borde överges, och det vill man inte för de är ju bra. Så man kan helt enkelt säga att man försvarar en dålig praktik i den undermedvetna tron att det är ett bra försvar för ett bra ideal. Men det är det inte. Kritik mot en dålig praktik behöver inte tolkas som kritik mot idealen utan kan ses som ett uttryck för en strävan både att bättre förstå idealens innebörd och att bättre omsätta dem i verkligheten.

Men låt mig nu lämna detta spår och i stället titta lite närmare på ett särdrag i folkhems-konceptet. Som jag uppfattar det finns det en känsla av skygghet och tillbakadragenhet, gränsande till beröringsångest i den svenska hållningen till folkhemmet. I utrikespolitiken kommer denna tendens till uttryck i den s.k. neutralitetspolitiken, och krumbuktandet inför EU är en annan yttring av samma tendens. Generellt kan man säga att vi inte gärna vill vara med, vi har det bra här hemma så varför skall vi ge oss in i sammanslutningar som kan hota att dra oss in i sådant som vi inte gillar. Till sist bedömde visserligen den politiska klassen att vi var så illa tvungna att gå med i EU. Men svenska folket känner sig misstroget, och sneglar innerst inne på norrmännen. Om vi bara hade haft olja.

FN är däremot en annan sak för till denna politiska arena lockas vi av vår egen idealism. Här ser vi en möjlighet att arbeta för höga värden samtidigt som vi står tämligen fria eftersom FN inte är särskilt kraftfullt i politiska frågor som berör Sveriges inrikespolitik.

Känslan av politisk beröringsångest kombinerad med den idealistiska tilltron till den svenska modellen gör dessutom att det bakom all skygghet och försynthet också finns en självbelåten känsla av att vi faktiskt är bäst. Bakom den försynta och relativt tillbakadragna lågmäldheten finns alltså en stolthet och en känsla av moralisk överlägsenhet.

Den manifesteras numera inte lika tydligt som under Olof Palmes tid. Men bakom bugandet t.ex. för behovet av en EU-linje i utrikespolitiken finns ändå en air av att vi är en klass för oss själva när det gäller omdöme. Men samtidigt vill vi ju inte bråka. Så andra mera extroverta makter får larma om sitt medan Sverige betraktar det hela med viss trött nedlåtenhet. Den svenska beröringsångesten rymmer alltså konflikträdsla som lätt leder till överslätning och att de principer och värden som väcker sådan tystlåten stolthet säljs om inte för en grynövling så i varje fall billigt. Sveriges agerande i förhållande till hur

USA har valt att bedriva det s.k. kriget mot terrorismen illustrerar denna tendens mycket tydligt. Och de flesta förstår att om Sverige i dessa tider hade haft en politiker av Olof Palmes snitt så skulle det ha lett till skarpa uttalanden t.ex. i frågor om människorätt, om principer för dialogen mellan kulturer och religioner, och om att vägen till fred kräver att parterna behandlar varandra med respekt.

När det gäller dessa aspekter av det svenska anses emellertid Olof Palme stå för något osvenskt, men det anser jag vara en felaktig bedömning. På grund av sin personliga framtoning och förmåga till skarpa uttalande bröt han visserligen mot det underförstådda kravet på diplomatisk överslätning och detta bidrog till att han ogillades av många, men hans försök att ge Sverige röst och stämna i världen stämmer i själva verket utmärkt med Sveriges idealism och höga ideal.

Man kan helt enkelt säga att det är svårt för Sverige att göra sin idealistiska och höga ideal värnande sida klar och tydlig rättvisa så länge vi inte förstår att vår lovvärda strävan efter konsensus i själva verket kräver en förmåga till oaffekterat klarspråk. Vi blandar alltså bort våra egna kort i en strävan efter en konsensus som i själva verket är en pseudokonsensus skapad av beröringsångest, konflikträdsla och halvkvädna diplomatiska valser.

Ytterligare en sida av folkhemsidén är att den beröringsångest som jag just talat om på utrikespolitikens område hör samman med en djupt rotad rädsla för personligt beroende. Folkhemmet betyder ur det här perspektivet att de enskilda medborgarna i Sverige vill att staten skall befria dem så mycket som möjligt från beroendet av familjen och slakten. Opersonliga institutioner skall vara bärare av den trygghet som behövs i livets olika skiften. Vi har höga skatter för att vi skall kunna använda alla våra pengar till privata projekt som inte är relaterade till t.ex. barnens skolutbildning, behovet av sjukvård för en själv och familjemedlemmarna, den egna pensionen och det egna vårdbehovet under ålderdomen. Och om det kniper så får det allmänna t.o.m. bekosta begravningen. Vi vill alltså ha en politik som gör det möjligt för oss att vara narcissistiskt upptagna av vårt eget individuella livsprojekt i största möjliga utsträckning. Den politiska sektorn skall komma till undsättning i varje personlig knipa som om den vore en god mor i det likaledes goda folkhemmet.

Detta betyder i praktiken att vi köper vår personliga frihet i förhållande till våra närmaste till priset av ett beroende av staten och den politiska sektorn. Från ett perspektiv påminner den svenska välfärdsstaten om ett av demokratiskt överenskomna spelregler styrt klansamhälle. Klanhövdningens godtycke har ersatts av lagar och förordningar, så risken för personligt godtycke är relativt låg men beroendet av och maktlösheten i förhållande till "klanhövdingen" i form av samhällsapparaten är mycket stort. Detta upplägg var förhållandevis bekymmersfritt när folk i gemen ännu inte hade vant sig vid att bli det som kallas "kravmaskiner". Graden av individualism var fortfarande tillräckligt låg för att man "med mössan i näven" uppskattade de kollektiva lösningar som erbjöds på det aktuella problemet i ens livssituation. Men allteftersom utbildningsnivån stigit och känslan av individualism skärpts blir kraven på den politiska sektorn mera distinkta och personliga. Så här vill JAG ha det.

Moderaterna är det parti i Sverige som mest fångat upp denna individualisering av den moderna människan med tillhörande växande kritik mot välfärdsstaten som varande alldeles för kollektivistisk och dålig på att gensvara på personliga önskemål. Och hela den nyliberala ideologin syftar bl.a. till att individualisera medborgarnas förhållande till den politiska sektorn. När Carl Bildt kände sig som mest oövervinnelig och satsade på ”den enda vägen” så visade det sig emellertid att svensken tyckte om sin välfärdsstat. Hellre vara beroende av pappa och mamma staten än av privata välfärdslevererande företag och försäkringsbolag.

Om än med viss fördröjning kom så det verkliga haveriet för det s.k. systemskiftet i förra valet då Bo Lundgren lyckades åsamka sitt parti rejäla förluster. Fredrik Reinfeldt har därför tagit tjuren vid hornen och blivit välfärdsstatskramare. I valrörelsen sade han t.o.m. att allt socialdemokraterna skulle satsa på välfärden skulle han matcha eller överträffa. Striden i valrörelsen skulle alltså inte gälla välfärdsstaten eller folkhemmet som sådant utan förskjutningar av tyngdpunkter och förändringar av ledande principer. Ledorden för förändringarna kan kanske sägas vara försök att bryta upp kollektivistisk stelhet och få en mot individuella krav och preferenser bättre svarande offentlig sektor. Reinfeldt som moderat- och alliansledare försöker alltså profilera sig som ett slags folkhemmets sympatiska moderniserare och utvecklare. Kanske man kan uttrycka det som att det offentliga skall bli bättre både på att öka individens livschanser och att stödja hans/hennes livsprojekt.

Det jag anser mig kunna se i alliansens strategi är alltså att den accepterar (och det är förstås främst moderaternas kursändring som gör detta möjligt) att det finns en djup ådra av rättvisa och jämlikhet i det svenska som på intet vis är en ideologisk avlagring från långvarigt socialdemokratiskt maktinnehav som lätt kan sköljas bort och underordnas den framvällande moderna individualismen. Rättvisa och jämlikhet är viktigt därför att det är något givet och valförlusten för socialdemokraterna betyder ur detta perspektiv bara att deras förslag på hur dessa värden skall gestaltas har fått bakläxa. Jag anser därför att Pontus Schultz – krönikör på Dagens PS (www.dagensps.se) – har rätt när han säger att ”alliansens vinst är ett sökande efter ett nytt folkhem”. Sverige vill ha ett mer individualiserat folkhem.

Socialdemokraterna bär ett kollektivistiskt arv som formades i en annan tid och som mycket väl fångas av slagordet ”enade vi stå, söndrade vi falla”. Denna kollektivism svarar inte längre mot hur tillräckligt många medborgare ser på sina liv och på samhällets roll. Och detta förhållande bidrog substantiellt till att socialdemokraterna fick stiga åt sidan.

Men i stället för att nu glida in för tidigt och för mycket i bedömningar av det partipolitiska läget skall jag gå in lite mer på vad jag ser när jag försöker betrakta Sverige som en adept i min mentorverksamhet. Och låt mig då säga att om det ena huvudstråket i det svenska fångas av folkhemmet i nationell och global tappning och de olika psykologiska dispositioner som jag berört ovan så rör det andra huvudstråket i det svenska den centrala betydelse som vetenskapen, teknologin, ekonomin och företagandet har.

Det är inte en tillfällighet att Sverige är nobelprisens land. Vetenskaplig kunskap står mycket högt i kurs. Svensken vill berömma sig om sin rationalitet, sin saklighet, sin i analytiskt tänkande grundade omdömesgillhet, sin sanningssträvan och sanningsrespekt. Men det är inte bara den välordnade sanningen som lockar utan det finns också en kreativ orosande som längtar efter att kläcka briljanta idéer, gärna av teknisk natur. Tekniska tillämpningar av naturvetenskaplig frontlinjekunskap är euforiinducerande. Och att omsätta dessa tekniska genombrott i affärsidéer och sedan bygga framgångsrika företag är en dröm i ett land med många framgångsrika entreprenörer.

Problemet med denna sida av det svenska är att ekonomin generellt sett har en stark tendens att inte bara skapa rikedom utan också ojämlika, direkt orättvisa ja rent av skändliga levnadsomständigheter för vissa medborgare. Lämnad åt sig själv har ekonomin, trots all retorik om den osynliga handens magiskt välsignelsebringande verkningar på samhället, aldrig skapat ett rimligt jämlikt och rimligt rättvist samhälle. Så den svenska förkärleken för vetenskapliga och teknologiska framsteg omsatta i framgångsrika företag har en tendens att skapa en skarp konflikt med det andra huvudstråket i det svenska, dvs. det höga värdesättandet av jämlikhet och rättvisa.

Svensk politik har handlat mycket om denna konflikt. Men jag skall inte göra någon detaljerad historisk exposé över den utan nöjer mig med att konstatera att socialdemokraternas ambition hela tiden varit att kombinera ett innovativt näringsliv och därmed en växande ekonomi med olika politiska insatser som motverkade de orättvisor som lätt uppkommer om det ekonomiska livet får för fria tyglar. Fram till den ekonomiska krisen i mitten av 70-talet fungerade det hela ganska väl och stabilt. Även om den borgerliga kritiken förstås gick ut på att socialdemokraternas förståelse för näringslivets villkor var för låg, och att den offentliga sektorn tog för stor del av den s.k. kakan. Allt till men för landets ekonomiska utveckling.

Efter 70-talets strukturkriser har det emellertid inte varit möjligt att återställa den gamla ordningen utan den nyliberala synen på hur ekonomin och politiken bör samspela har fått allt större inflytande. Och med Thatcher och Reagan som ett slags pelarhelgon inleddes en utomordentligt dynamisk globaliseringsepok som gjort det allt svårare att upprätthålla en stabil nationalstatsbaserad välfärdsstatsmodell av gammalt snitt.

Socialdemokraterna har med betydande skicklighet kämpat för att bevara de landvinningar som har uppnåtts när det gäller välfärdsstatens funktion. Det av informationsteknologin möjliggjorda och av nyliberala teorier rättfärdigade skapandet av en global kapitalmarknad där kapitalet kan uppvisa maximal trolöshet har satt nationerna under press. Och Sverige har haft sin beskärda del av kriser när det gäller detta. Göran Persson fick efter krisen under Bildttiden med den beramade 500-procentiga räntan och Ingvar Carlssons brådstörtade initiativ att söka medlemskap i EU för att den vägen öka stabiliteten i den svenska ekonomiska skutan ägna sig åt hårdhänt sanering av den offentliga ekonomin. Och i årets valrörelse verkade Persson tycka att den pågående högkonjunkturen bekräftade den solida klokheten i den långsiktiga socialdemokratiska ekonomiska politiken. Att balansen mellan frihet och

utvecklingsmöjligheter för företagen och den offentliga sektorns utrymme för trygghetsskapande insatser för medborgarna var den optimala och att högeralliansen egentligen inte hade något annat att komma med än tron att attacker mot dem som redan har det svårt (arbetslösa, sjuka och pensionärer) skulle bidra till att ekonomin gick än bättre.

Men Persons kalkyler slog fel. Media nappade inte på infallsvinkeln att under valrörelsen i detalj granska konsekvenserna av olika sänkta ersättningar i mer eller mindre tårdrypande tonfall utan valde att fokusera på arbetslösheten. Och därmed kunde Reinfeldt tämligen lätt upprätthålla bilden av sig själv och alliansen som välmående välfärdspolitiker av ett ekonomiskt klokare och framsyntare snitt än den s.k. vänsterkartellen. Därmed berövades Persson sin möjlighet att kraftfullt attackera det systemskifteslängtgående högerspöket och hans obestridda makroekonomiska triumfer (avundade av många politiska ledare i länder där ekonomin går långt sämre än den svenska) blev inget trumfkort i valrörelsen. Och det djupare skälet till detta måste enligt min mening sökas i att Sverige och svenskarna har en kreativ potential som är frustrerad och blockerad. Och alliansens löften och allmänna attityd kändes då som en trovärdig möjlighet att det socialdemokratiska makttrycket skulle minska utan att välfärdsstaten skulle komma att avlövas å det vedervärdigaste.

Men innan jag fördjupar mig mer i valanalyser så måste jag ytterligare klargöra några aspekter av detta stråk i det svenska av vetenskaplighet, rationalitet och lusta att omsätta kreativa idéer i en ekonomiskt lönsam praktik. Det jag hittills har kunnat konstatera är att det finns en konflikt mellan de båda huvudstråken och att detta är en grundkonflikt i det svenska politiska livet. För att vägen mot framtiden skall vara möjlig att skymta behöver jag alltså försöka klargöra vilken av dessa båda huvudstråk som enligt min varseblivning av Sverige potentiellt har den ledande positionen och därför bör dominera. Och jag måste då kanske än en gång påminna om att jag tänker om Sverige som om det vore en individ som sökte rådgivning om sin livsinriktning i min mentorverksamhet. Att det jag sysslar med i detta nyhetsbrev alltså inte är politiska och ekonomiska analyser så där i största allmänhet utan att jag försöker förstå vad Sverige är för en ”varelse” i analogi med tanken att befintliga egenskaper och potentialer hos en individ bestämmer hur hans eller hennes liv skall gestaltas för att individen ifråga skall uppleva sig ha kommit till sin rätt i en djupare mening.

Ett sätt att försöka ytterligare förklara vad jag är ute efter kanske skulle kunna vara att vända på perspektivet. Alla ni läsare av mitt nyhetsbrev vet ju att om ni lägger er själva under den psykologiska luppen och dessutom är så sanningsenliga som möjligt så framträder ett antal egenskaper som spretar åt lite olika håll. Och ni inser också att livet ofta kretsar kring att försöka få något slags klarhet i vilka inre röster eller krafter som är viktigare än andra, och som man därför bör lyssna på och ge makt om man vill att livet skall kännas sant och på väg mot fullbord. Detta är naturligtvis inte lätt, och om ni för ett ögonblick tänker er in i att det skulle skapas motsvarigheter till politiska partier, intresse- och lobbygrupper kring dessa inre röster eller tendenser i er själva som bedrev propaganda för sin sak inför olika beslutstillfällen så kan ni med lite fantasi se er själva som en minispeglings av ett land.

Och det jag försöker göra är alltså att se individen Sverige i dess kamp att hitta en livsväg som gör individen/landet rättvisa eller är en bra gestaltning av individens/landets sanna livsväg.

Så då åter till frågan: Vilket av de båda huvudstråken i det svenska bör ha den ledande positionen? Är det så att Sveriges väg mot framtiden kräver att idéerna om rättvisa och jämlikhet måste underordnas den logik som leder till största möjliga ekonomiska tillväxt. Och att detta är det mest ansvarsfulla och till den storslagna mänskliga kreativiteten litande sättet att hitta en konstruktiv väg mot framtiden för vårt land. Eller är det så att idéerna om rättvisa och jämlikhet, och andra till folkhemsidén i dess nationella och potentiellt globala tappning hörande föreställningar bör dominera så att de kan bidra till att skapa andra spelregler för det ekonomiska systemet som gör det möjligt att gestalta en ny samhällsform som bättre stämmer med människans natur och de oundgängliga kraven på långsiktig hållbarhet.

Alla regelbundna läsare av mina nyhetsbrev anar säkert direkt vilket mitt svar kommer att bli. Men jag skall först argumentera en smula för min uppfattning. Utgångspunkten för argumentationen är observationen att Sveriges inställning till rationaliteten och dess överlägsenhet länge har varit tämligen ensidig för att inte säga intolerant. Från filosofisk synpunkt har Axel Hägerströms och Ingemar Hedenius ande svävat över vårt land. Dessa herrars tänkande ger inte fem öre för det som kallas tro. De tror förenklat uttryckt att rationaliteten klarar sig utan tro. De ”tror att de vet, men vet inte att de tror”³ för att låna Jan Adriansons synnerligen pregnanta beskrivning av den filosofiska position som innebär en tro att det finns en hållning fri från allt vad tro och metafysik heter. Och i Sverige har denna position gjort sig bred i samverkan med en viss sort scientistisk tolkning av vetenskapen.

Den materialistiska metafysik som hör samman med detta ”helt rationella” perspektiv, och som skolundervisningen gör propaganda för som varande ett uttryck för vetenskapligt fastlagda fakta, målar upp bilden av tillvaron i dess helhet som slumpmässigt ihopkommen och utan högre mening även om den genomsyras av en evolution där människan ingår som en livsform i vilken den allmänna slumpmässigheten krönts av att det självreflekterande medvetandet uppkommit i den där lilla ”aladåben” som vi har innanför pannbenet. En livsform som trots sin lust att finna mening i allt möjligt till sist måste foga sig i det alla rationella, moderna och klartänkta personer anser sig redan ha insett nämligen att någon sådan mening inte finns utöver den lokala och kortsiktiga mening som man själv med mer eller mindre stor framgång kan suggerera sig till att tro på under sina olika livsprojekt och som förstås upplöses i intet när ens egen slumpmässiga existens återgår till den stora materiereservoaren.

Maktpositionen för denna metafysik håller emellertid på att undermineras. Den försvaras numera inte främst av filosofer av facket utan faktiskt av bl.a. biologer som oroar sig över att darwinismens position riskerar att försvagas. Min känsla inför vad som pågår är att ett dolt stråk i den svenska hållningen till rationalitet

---

³ Jan Adrianson, *Meningens källa* (Uppsala 2004), sid. 129. Information om Jan Adriansons samtliga böcker finns på www.varldsbild.se/ram_adri.htm.

håller på att gå i dagen. Det som börjar märkas är helt enkelt en stigande mottaglighet för tanken att intellektet och den strängt intellektuella rationaliteten inte är lämplig som herre utan fastmer som tjänare. Det postmoderna tänkandet har faktiskt gjort upp med idén att det rationella tänkandet, så som vi förstår och tillämpar det i upplysningstraditionens anda, skulle vara ett förutsättningslöst tänkande. Något sådant tänkande finns inte. Tänkandet tjänar alltid någon herre.

Och frågan blir förstas då vilken herre tänkandet bör tjäna. Om man vill granska sitt eget tänkande bör man alltså försöka se inte bara vilken uppsättning värden, vilken framtidsvision och vilken metafysik som vägleder ens tänkande utan också vilka handlingar som medvetet eller omedvetet motiveras och rättfärdigas av dessa förgivettagna värden, framtidsvisioner och metafysiska idésystem.

Ur detta perspektiv är det särskilt intressant att Dag Hammarskjöld har fått en renässans. När hans *Vägmärken* publicerades postumt blev han ju mest utsatt för hån för sina religiösa griller och sin högspända idealism. Men de som intog denna position bortsåg fullständigt från att ingen någonsin kan komma undan den kamp som Hammarskjöld gestaltar. Denna kamp är universellt mänsklig även om den förstås oftast utspelas på nivåer som inte är lika sofistikerade som den nivå Hammarskjöld befann sig på. Realiteterna är nämligen att vi inte kan komma undan att våra handlingar är offer på det altare som vi byggt till de världens (eller gudars) ära som vi tjänar. Frågan är bara vilken framtid för oss själva och mänskligheten som vi försöker skapa genom dessa handlingar.

Med åren har det uppenbarligen sakta men säkert hänt något som gör att Hammarskjöld nu kan tala direkt till vår tid. Mats Svegfors och förre ärkebiskopen K-G Hammar har t.ex. i sina böcker om Hammarskjöld bidragit med intressanta perspektiv. Och det som blir tydligt är att Hammarskjöld var en verklig föregångare när det gäller djup självreflektion över vilka värden som bör styra den egna livsgärningen. I *Vägmärken* framträder helt enkelt en man med hög andlig resning som på ett sparsmakat och sublimt sätt delar med sig till eftervärlden av sin inre kamp för att försöka göra de högsta värden rättvisa i en värld styrd av allt annat än höga värden.

Denna pågående utveckling menar jag dessutom griper tillbaka till det tunna stråk av andligt skådande som också finns i det svenska. Det är framför allt den heliga Birgitta och Emmanuel Swedenborg jag tänker på som viktiga personer i detta sammanhang. Trots all betoning på rationalitet och värdet av vetenskaplig sanning och allt modernt vurmande för en illa dold materialistisk metafysik så finns det också ett stråk av mystiskt eller andligt skådande i det svenska. Ett stråk som nu och framledes har möjlighet att präglas av extra klarhet eftersom fördelen med den starka rationaliteten är att den bidrar med urskillningsförmåga till dem som är ägnade att öppna portar som är stängda för de flesta.

Det jag är ute efter med dessa utläggningar är att uttrycka min tro att det pågår ett brobygge mellan de båda huvudstråken i det svenska. Att tiden av relativt oförsönlig maktkamp kan vara på väg att gå mot sitt slut. Det jag menar är att de ökade tendenserna till försvagning av betoningen på instängt inomvärldslig rationalitet och den samtidiga öppningen för en djupare förståelse av rationalitetens gränser och oundkomliga beroende av den ena eller andra handlings-

motiverande metafysiken öppnar möjligheter inte bara för en djupgående kritik och omgestaltning av den ekonomisk-politiska utvecklingsmodell som i stort sett är allennarådande i vår värld utan också för en djupare och sannare syn på människan och hennes natur och utvecklingsmöjligheter.

I klartext betyder detta att jag abstrakt och övergripande uttryckt menar att framtidens väg för Sverige är att vi svenskar i ljuset av det stråk i det svenska som bär fram rättvisan och jämlikheten (och på ett djupare plan en andligt grundad medkänsla och kärlek), och andra till folkhemsidén i dess nationella och potentiellt globala tappning hörande föreställningar, bör använda vårt skarpa tänkande till att bidra till att skapa andra spelregler för det ekonomiska systemet som gör det möjligt att både lokalt, nationellt och globalt gestalta en samhällsform som bättre stämmer med människans natur och de oundgängliga kraven på långsiktig hållbarhet än den samhällsform som är den nu rådande och eftersträvade.

Denna förändrings- och utvecklingsdagordning för Sverige framstår väl vid första påseende som alldeles för abstrakt. Och tyvärr är detta sammanhang inte det rätta för att försöka utveckla den till ett konkret politiskt program. Detta skulle allra minst kräva en bok. Men låt mig i varje fall säga så här att jag med mina abstrakta formuleringar försöker fånga in min tro att vårt land har kommit till ett läge där vi har möjligheter att omgestalta vårt samhälle på ett utomordentligt genomgripande och positivt sätt. Som jag ser det är det ingen tvekan om att vårt land tillsammans med resten av världen är inne i en djup kris vars natur ännu till stor del är förträngd och förnekad, men att krisen ifråga har möjligheter att stimulera en nydaning av inte bara det ekonomiska systemet och vårt förhållande till natur och miljö utan faktiskt också inspirera till en omgestaltning av själva samhällsorganisationen så att vi får en samhällsform som ”bättre stämmer med människans natur”.

Jag har ju hittills försökt upprätthålla analogin mellan en enskild individ och en nation. Och i det här sammanhanget går det att få en viss bild av vad jag tror att Sverige står inför och faktiskt redan påbörjat om man tänker på hur genomgripande kriser kan utvecklas för enskilda individer. Nyckelresursen för individen är förmågan att hitta ett konstruktivt och framåtsyftande perspektiv på det konkreta och svårhanterliga problem som utgör själva krisen. Ett perspektiv som i princip omvandlar krisen och dess problem till ett inspirerat avstamp för en gestaltning av en ny fas i livet där individens egna inre resurser kommer bättre och tydligare till uttryck. Välhanterade utvecklingskriser ser i efterskott ut som att gamla begränsningar har sprängts eller lösts upp och den plåga som kanske var så påtaglig i situationen innan det nya perspektivet bröt fram bleknar bort i tacksam glädje över att man tagit en ny rymd eller utvecklingsarena i besittning.

Den motsvarande nyckelresursen för Sverige är förstås de svenskar som, i stället för att oja sig över problemens och utmaningarnas storlek och svårighetsgrad eller fastnar i självrättfärdigande tirader om att det rådande perspektivet måste vara det rätta eftersom vi hittills har accepterat det som sant och riktigt, vågar uppfatta krisen som en inbjudan till en djupgående kreativ process vars slutresultat kommer att i historiens ljus framstå som ett epokskifte.

Vad vi behöver är medkännande och långsiktigt tänkande personer som inte fokuserar på sin maktlöshet och konservatism utan vågar ge sig sin intuition och skaparförmåga i våld för att hitta praktiska gemensamma lösningar på gemensamma problem.

Uppdraget för oss som månar om Sverige och Sveriges roll i världen är alltså som jag ser det att våga tro att vi inte behöver följa gamla spår. Hur rätt dessa gamla spår än var så är vi på väg mot en destination som förskräcker. Och vi har resurser att lägga om kurs om vi bara kan lösgöra oss från bindande lojaliteter med synsätt som måste överges därför att de inte kan skänka vägledning för skapandet av den nya och goda framtid som den pågående krisen är en häröld för.

Efter detta försök att beskriva hur jag uppfattar utvecklingspositionen för vårt land ämnar jag nu kort kommentera hur jag tycker de befintliga partierna gensvarar på den utvecklingsutmaning som så att säga ”hänger i luften” eller ”strålar ner över oss” för att återknyta till bildspråket i början av nyhetsbrevet. Och jag kommer då att lägga huvudvikten vid socialdemokraterna och alliansen eftersom detta ju var huvudkontrahenterna i den senaste kampen om den politiska makten i Sverige.

Socialdemokraterna har enligt min mening åstadkommit en ansats till gensvar genom sin vision av det gröna folkhemmet. Denna vision har dock flera principiellt viktiga brister. Den största rör avsaknaden av kritik mot det rådande ekonomiska systemet. Så länge det kommunistiska systemet existerade som ett pseudoalternativ till den marknadsstyrda kapitalismen dristade sig socialdemokraterna till att rikta kritik mot det ekonomiska systemet som inte bara var av allmänt moraliserande slag utan inriktad på maktfrågor – det handlade främst om socialiseringsidéer och de beramade löntagarfonderna.

Denna kritik var emellertid ytlig och hade mest karaktären av ideologiskt kamouflage för en reell försvurenhet till det bestående systemet. Och numera kan man inte samla sig till någon annan kritik mot systemet än att moralisera över t.ex. höga direktörlöner. Någon välartikulerad kritik mot det rådande systemet verkar inte finnas utan visionen om det gröna folkhemmet förväntas tydligen kunna förverkligas inom ramarna för ett marginellt justerat befintligt ekonomiskt system. Måhända röjer en formulering i en proposition med titeln *Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling* den inställning till det ekonomiska systemet som är bärande också i visionen om det gröna folkhemmet. Och formuleringen lyder: ”En av de största utmaningarna i strävan att uppnå en hållbar global utveckling är att bryta sambandet mellan ekonomisk tillväxt och negativ påverkan på miljö, naturresurser och människors hälsa.”

Det jag hänger upp mig på i detta citat är ordet ”bryta”. Det är ju en sak om man uttalar ambitionen att man skall försöka minska de negativa konsekvenserna av ekonomisk tillväxt, men det handlar det inte om. Sambandet mellan tillväxt och negativa konsekvenser för människa och miljö skall brytas. Och i mina öron låter detta som en förhoppning om att det på sikt skall gå att ändra naturlagarna så att det ekonomiska systemet skall kunna fortsätta i gamla invanda spår, dvs. evig tillväxt men utan biverkningar. Med andra ord en helt verklighetsfrämmande förhoppning.

Den enda antydning till fundamental kritik mot det rådande ekonomiska systemet som jag har fångat upp finns inom miljöpartiet. Det som nått allmänhetens kännedom är föreställningarna om en räntefri ekonomi som brukar utgöra journalisternas favoritfråga till partiföreträdarna när man vill försöka framställa miljöpartiet som ett tillhåll för världsfrånvända svärmare. Jag har varken lust eller förmåga att försvara just detta förslag, men för den som är intresserad av att tänka något längre än näsan räcker så är det inte svårt att förstå att förslag av denna typ eller t.ex. diskussioner om behovet av olika valutor för olika typer av ekonomiska transaktioner är försök att på ett kreativt sätt hitta lösningar på reella problem. Lösningar som måhända ter sig vettlösa inom det rådande systemet, men som likväl kan på sikt komma att ingå i mer eller mindre modifierad form i ett ekonomiskt system som fungerar på ett sätt som inte gör en långsiktigt hållbar utveckling utesluten på förhand. (www.cogito.nu ger god inblick i frontlinjen i tänkandet inom miljöpartiet).

Det som alla behårda försvarare av det rådande ekonomiska systemet inte verkar förstå är att detta system inte är av Gud och naturlagarna givet utan att det är en mänsklig konstruktion. Och därför är den centrala frågan inte att det ekonomiska systemet fungerar som det gör utan om vi givet dess konsekvenser vill att det skall fungera som det gör. Låt mig säga så här, går det inte att tygla hästen så byt häst.

En annan svaghet i den socialdemokratiska hållningen till den utvecklingsutmaning som Sverige enligt min mening är mitt uppe i är partiets tradition av centraliserad maktutövning och förkärlek för kollektivism. Hur väl dessa hållningar än har tjänat socialdemokratien så är de nu med all sannolikhet ett hinder och faktiskt en starkt bidragande orsak till att partiet förlorade kampen om makten.

Och det djupaste skälet till denna min ståndpunkt har att göra med hur jag uppfattar principerna för hur man skall kunna hantera en utvecklingsutmaning av den magnitud som jag menar att Sverige är mitt uppe i. För att säga det alldeles tydligt är vi inte längre i reformismens era, dvs. den era då det tjänade oss väl att syssla med stegvis social ingenjörskonst inom ramarna för en förgivettagen utvecklingsmodell. Detta är otillräckligt. Utvecklingsmodellen håller inte. Den måste uppfinnas på nytt. Vi är tillsammans med andra invånare på vår vackra planet mitt uppe i en process av kreativt sökande efter nya hållpunkter och principer som kan stabiliseras i en ny utvecklingsmodell som kan tjäna oss bättre än den gamla. Och Sverige är med all sannolikhet vid frontlinjen i detta arbete i kraft av att vara ett i princip välfungerande och i många avseenden rent av förebildligt samhälle med en högt utbildad befolkning. En position som ger goda möjligheter för både däst och bakåtblickande konservatism och djärvt framåtriktat tänkande.

Alla som har varit med om utvecklingskriser som personer vet ju att när den nya livsriktningen börjar tränga sig på utan att för den skull vara medveten så går det som elektrisk stöt genom ens varelse. Det kommer in ett fridstörande moment som gör att man känner sig kallad, manad eller tvingad att ifrågasätta det man har tagit för givet. Detta kan vara svårt, men när det går väl så kröns denna process av att man kan se sitt nya liv tillräckligt tydligt för att våga lämna det

gamla och börja bygga det nya. Och detta är en härlig känsla. Mörker, förvirring och osäkerhet har blivit klarhet och ljus.

Utifrån mitt analogitänkande menar jag att Sverige är i den där positionen när det fridsstörande momentet har frigjorts eller hur det nu skall beskrivas. Och konsekvensen blir att allt fler svenskar känner ett slags rastlös omdaningslusta och längtan efter förändring. En känsla av att ”så här behöver det väl inte vara”. Som en nationell reaktion på den pågående globala krisen manifesteras alltså en tämligen oartikulerad och därför inte särskilt välförstådd känsla av att vi behöver ta in på en ny utvecklingsväg för att Sverige inte skall stagnera som nation och till denna känsla hör att många svenskar upplever en förhöjd lust att förändra och utveckla. En lust som när den frustreras leder till missnöje och modfällighet. Och i vårt genomorganiserade land där allt är genomlyst och bestämmelse reglerat så är det inte lätt att undvika frustration. Vad man än skulle vilja göra kommer i kontakt med någon bestämmelse eller reglering som kanske i princip är bra och välmotiverad, men som för just mig känns som något slags skavsår.

Och här står då socialdemokraterna med allt detta som i princip är bra och välmotiverat, men som ändå känns som ett skavsår. Dels är det psykologiskt svårt att fatta att något som har varit bra och tjänat oss väl plötsligt kan uppfattas som ett hinder. En uppfattning som inte utan fog kan beskrivas som naiv och utan reell insikt om hur värdefulla våra ofta stelbenta kollektiva system är för den enskilde individen som inte är så stark och oberoende som han/hon inbillar sig. Och därför hamnar socialdemokraterna lätt i försvarsposition. I tron att det skall gå att möta frustrationen med information om att det som skaver ändå är bra om man tänker efter lite djupare.

Men situationen handlar inte om att det behövs lite småputs på samhällsmaskineriet utifrån den stegvisa sociala ingenjörskonstens perspektiv. Det som behövs är en genomgripande omgestaltning av samhället utifrån en ny utvecklingsmodell eller utvecklingsvision. En omgestaltning som inte handlar om att ifrågasätta värden som är bra och som kommer att fortsätta att vara centrala för hur vi här i Sverige vill att vårt samhälle skall fungera. Det handlar om att fördjupa förståelsen av dessa centrala värden och se nya möjligheter för att uttrycka dem i en samhällsmodell.

En svårighet för socialdemokraterna på det här området är att partiet har formats av en lång socialistisk tanketradition till att anlägga ett materialistiskt perspektiv på människan. Denna människosyn är en allvarlig begränsning i det omgestaltningsarbete av vårt samhälle som jag anser vara i antågande eftersom den riskerar att helt blockera mottagligheten för den nya utvecklingsvision för människan som är central i sammanhanget. Huruvida broderskapsrörelsen kan på sikt komma att spela en tillräckligt konstruktiv roll i detta avseende har jag svårt att bedöma. Men det kan den kanske.

En annan svårighet är att den ingrodda socialdemokratiska maktcentralismen gör att även om socialdemokraterna skulle uppfatta den genomgripande utvecklingsutmaning som jag menar har börjat påverka vårt land så skulle de vilja gensvara på den i ”splendid isolation”. Bo Lundgren drog ju in sin lille son i förra valrörelsen och citerade hans utsaga ”kan själv”, och socialdemokraternas

reflex är att säga ”det är bara vi som kan”. Lösningen blir ett rådslag och en partikongress för att nu uttrycka det tillspetsat.

Denna hållning är emellertid destruktiv i den meningen att den spärrar omdaningsenergin. Eller annorlunda uttryckt, utmaningen är så stor att alla som vill eller kan måste få försöka gensvara. Det räcker inte med att ett parti, vars företrädare suttit så länge på maktens taburetter att de nästan inte kan föreställa sig själva som sittandes någon annanstans än just där, gör en toppstyrande insats. Om man kan tänka bort Maos destruktiva och totalitära vansinne så är hans gamla slagord ”låt tusen blommor blomma” högst relevant i sammanhanget. Jag tror helt enkelt att förnyelse- och omdaningskallelsen redan har trängt ut så djupt att det skulle vara möjligt att sakta men säkert engagera svenska folket i ett inspirerat framtidsbygge.

Måhända rusar pennan eller rättare sagt tangentbordet i väg med mig nu men jag menar likväl att trots att allt på ytan verkar vara som det alltid har varit så pockar en genomgripande samhällsomdaning på att bli verklighet.

Huvudskälet till socialdemokraternas valförlust var att de inte förstod detta, och därför satsade på att framställa läget som att det fanns anledning för medborgarna att tacka maktens män och kvinnor för allt bra de gjort och ge dem carte blanche för en fortsättning. Partiets utstrålning stämde inte med det gamla slagordet ”stolt men inte nöjd”, i stället var ”stolt och nöjd” en sannare beskrivning. Och detta slagord skorrade falskt i förhållande till den frustration som fanns och finns i valmanskåren. Det spelade ingen roll att den kritik som socialdemokraterna riktade mot alliansen med all sannolikhet är till stora delar sann eller åtminstone inte grundlös. Det som skulle ha behövts för att socialdemokraterna skulle vinna var enligt min mening att de hade lyckats formulera en hoppfull vision för framtiden som erkände och fångade upp frustrationen som finns och kanaliserade den i ett trovärdigt framtidsbygge. Men detta var man mycket långt ifrån att ens försöka.

Men valets segrare då, vad förstod de av den situation som jag försöker måla upp? Var det just för att de fattade det socialdemokraterna inte fattade som de vann eller vad var det som hände egentligen?

Som jag ser det är alliansens position intressant och djupt motsägelsefull. De står för en trovisshet när det gäller det rådande ekonomiska systemet som från mitt perspektiv närmar sig gränsen till det parodiska. I detta avseende är de fullständigt ur takt med tiden, men samtidigt har de fångat något annat i den ”nedströmmande” omgestaltningsmaningen som gör att de fick folkets förtroende.

Det jag tror är nyckeln till segern för alliansen är faktiskt själva alliansbygget. För det blir en uppvisning i något som svensken kan uppskatta och betrakta som förtroendeingivande. Alliansbygget är i denna mening något djupt svenskt. Jag har ju redan berört den konflikträdsla som kan finnas i det svenska, men det hör samtidigt till det höga värdesättandet av rationalitet att också kunna komma överens, ja söka konsensus, på ett sansat sätt när man har olika uppfattningar. Den här förmågan är vacklande och kan som jag tidigare påpekat lätt spåra ur så

att det i stället för konsensus blir så att makten får som den vill bakom en fasad av konflikträdd pseudokonsensus och överslätande diplomatiskt prat. Men det finns en längtan efter skicklig hantering av motsättningar på ett kreativt och integrerande sätt så att resultatet blir en konsensus som vilar på integritetsrespekt.

Politiken är ju i allmänhet inte en uppvisning i detta. Sandlådemässigt kommunicerande där systematiska missförstånd och prat för döva öron leder till polariserade konflikter som för de flesta svenska ”köksbords- och arbetsplatsdiplomater” framstår som något genant i stället för en uppvisning i ideologiskt grundad principfasthet.

Den ton som slagits an från alliansens sida bär alltså prägel av ett arbetssätt som svensken uppfattar som vederhäftigare och trovärdigare än den vanliga politiska stilen. Det skapade helt enkelt en magnetism att alliansen arbetade som den gjorde, även om i synnerhet en del moderata lappkast under resans gång luktat rätt grov opportunism. Och det folkpartistiska dataintrånget gav säkert en del alliansstrateger skrämselflicka. Men inte heller denna grova blamage ledde till att man började attackera varandra inom alliansen.

Så denna förmåga att överbrygga motsättningar, att upprätthålla ett kreativt samarbetsklimat av moget givande och tagande som skapade vad som gav intryck av att vara en stark allians gjorde att många fick förtroende för alliansen även om de kände sig osäkra på deras politik. Och till detta kom alliansens skickliga förmåga att fånga upp den ”rastlösa omdaningslusta och längtan efter förändring” som jag tidigare försökt beskriva bakgrunden till och rikta den mot en hoppfull vision av att vi med lite strategiska förändringar av ersättningsnivåer i försäkringssystemen och en del sänkta skatter kan få alla ”marginalmänniskor” att relativt snabbt återfå sin värdighet och att vi dessutom med lite skolreformer, lite hårdare tag mot brott och en del andra käpphästar kan få en helt annan anda i samhället som gör att vi kan fortsätta ritten mot den eviga tillväxtens ständigt flyende horisont på vår lödrriga springare.

Det helt centrala och ovedersägligt framsynta i alliansens segerrecept är alltså deras arbetsmetod. Och den har skapat en känsla av att de fyra partierna leds av resonliga, vettiga och samarbetskapabla personer som kan hantera motsättningar på ett kreativt sätt i stället för att hemfalla till maktövergrepp och mer eller mindre ojust köpslående. Detta är mig veterligt något unikt i den svenska politiska historien (och säkerligen inte vanligt någon annanstans heller) och det väcker av allt döma djup anklang hos svensken i gemen. Det skapas ett slags känsla av att vettigt folk kan väl inte gärna bedriva något annat än vettigt politik.

Men så var det ju det där med själva politiken eller det som brukar kallas politikens innehåll. Och här har den visade samarbetsförmågan uppenbarligen också lett till att man lyckats finna en retorisk inramning för sin politik som gjorde att det som tidigare kallades systemskitte nu kunde beskrivas som ett underbart kreativt bejakande av globalisering och moderna framsteg som på intet sätt hotar det som är bra (dvs. välfärdsstaten och annat som valmanskåren kan gilla) utan bara det dåliga, dvs. bidragsfusk, utanförskap, arbetslöshet, kriminalitet, problem i skolan, köer i sjukvården etc. etc.

Detta är för mig en bluff i den högre skolan och det var därför som jag i mitt förra nyhetsbrev skrev att ”alliansens partier försöker väcka framtidstro och hopp till liv genom att hänvisa till tankefigurer som enligt min mening är lika hoppingivande som nästa femårsplan en gång var i Sovjetunionen på fallrepet”. Men det fascinerande med det skickliga retoriska greppet är att man trots att det sakligt sett är omotiverat ändå lyckades fånga upp en del strömningar i det svenska som egentligen inte är en längtan efter mer av samma sak, som ju är vad alliansen erbjuder genom sin försvurenhet till den rådande utvecklingsmodellen, utan ett slags föregripande reaktioner på den kommande och ännu oartikulerade utvecklingsmodellen.

Som jag ser det har alliansens seger två för framtiden mycket viktiga ingredienser. För det första slår den an ett modernare och mindre maktmissbruksmottagligt arbetssätt som djupt tilltalar den jämlikhets- och konsensuslängtande svensken. Och detta kan vara synnerligen betydelsefullt för det framtida politiska livet i Sverige och kanske rent av vara en inledning till svårförutsägbara processer där partiväsendet kommer att omstöpas. Och för det andra så kommer alliansen förmodligen att skapa större frihet för alla omdaningslängtande svenskar som så gärna skulle vilja delta i ett inspirerat framtidsbygge att de t.o.m. tror att det är något hoppfullt med en verbalt fager beskrivning av den ohållbara utvecklingsmodell som vi sedan länge följer. Det förnämliga med detta är enligt min mening förstås inte det ideologiska bluffmakeriet utan den ökade friheten. För då blir det möjligt för fler människor att inta den subjektiva position som krävs för att de skall tro sig om att själva kunna bidra konstruktivt till byggandet av en god framtid. Insatser som kan bli särskilt inspirerande och kraftfulla den dag då den ideologiska bluffen är synad och det börjar bli möjligt att formulera en trovärdig framtidsvision och utvecklingsmodell.

Om jag så efter dessa tankar kring alliansens position och skälen till dess seger skulle försöka att så kärnfullt som möjligt beskriva skillnaderna mellan alliansens och socialdemokratins positioner så menar jag att alliansen helhjärtat tjänar fel gud (utvecklingsmodell) med grovt sett framtidsorienterade arbetsprinciper medan socialdemokraterna halvhjärtat tjänar både fel och rätt gud med grovt sett bakåtblickande och traditionella arbetsprinciper.

Utöver detta vill jag för undvikande av missförstånd understryka att min skarpa kritik mot alliansen i ideologiskt hänseende inte betyder att jag har tagit ställning för vilken politisk kraft som jag tror kan bli bärare av den framtidsutveckling som jag ser och hoppas på. Alliansen kan kanske smida så mäktiga samarbetsrelationer att den kan gensvara på det sätt som behövs om och när det blir verkligt skarpt läge, i analogi med att när kommunismen föll i östblocket så var alla kommunister som då plötsligt blev demokrater inte opportunisterna. Och det finns otvetydigt personer inom alliansens sfär som på ett profilerat sätt har den utopiska potential som jag skrev om i mitt förra nyhetsbrev. Anders Wijkman är t.ex. en sådan för att nu nämna ett namn.

När det gäller socialdemokratin så menar jag att om den skall kunna bli en lika stark och lysande framtidskraft som den varit betydelsefull under sin långa

närmast oavbrutna maktepok så måste den genomgå djupa förändringar. Visionen om det gröna folkhemmet är emellertid trots sina brister ett brofäste för det brospann som skulle kunna slås till den goda framtiden. Men om den självgod och inkrökta, ja rent maktdrogade socialdemokratin skall kunna öppna sig för de nödvändiga förändringarna är en öppen fråga. Framför allt beror det väl på hur snabbt de behöver gå. Kanske får socialdemokraterna respit genom att alliansen kan hamna i ett globalt kristumult som de trots sitt löftesrika samarbetsanslag inte kan hantera på grund av sin försvurenhet till den rådande utvecklingsmodellen. Och då kanske maktens spira förs över till socialdemokraterna så att säga av gammal vana utan att de hunnit komma till en ideologisk position som rättvisande skulle kunna beskrivas som ett resultat av en trovärdigt genomgången utvecklingskris. Men å andra sidan sett kan kanske miljöpartiet då komma till klok undsättning.

Det är i alla händelser intressanta tider.

II. Påven i muslimskt blåsväder – ett fall av haveri för medias ansvar

För några veckor sedan (12 september) höll påven Benedictus XVI ett tal vid universitetet i Regensburg. Titeln var *Glaube, Vernunft und Universität: Erinnerungen und Reflexionen (Tro, förnuft och universitet: Minnen och reflektioner)*. I detta tal citerade han vad en bysantinsk kejsare vid namn Manuel II Palaiologos hade sagt om islam i en dialog vintern 1391 med en lärd perser. Det mest kärnfulla av de två citaten löd ”Zeig mir doch, was Mohammed Neues gebracht hat, und da wirst du nur Schlechtes und Inhumanes finden wie dies, daß er vorgeschrieben hat, den Glauben, den er predigte, durch das Schwert zu verbreiten”⁴ (Visa mig vad Muhammed hade att komma med som var nytt och du kommer bara att finna sådant som är dåligt och inhumant som t.ex. detta att han föreskrivit att den tro som han predikade skulle spridas med svärd). I den engelska översättningen används däremot orden ”evil and inhumane” (ont och inhumant) som karaktäristik för vad Muhammed hade att komma med.

Detta citat kom att spridas som en löpeld över klotet. Och det intryck som skapades var att påven hade uttalat sig om vad han innerst inne tyckte om islam och dess profet. Detta utlöste ett slags da capo på den beramade danska karikatyrkrisen. Tumult och demonstrationer, nunnemord och krav på påven att be om ursäkt, ja rent av avgå. Och mannen som försökte mörda Johannes Paulus II fann det angeläget att från sin fängelsecell varna Benedictus XVI för att besöka Turkiet.⁵

Dessutom gav citatet alla mer eller mindre sekulariserade intellektuella en chans att utbrista i kritik mot den förmodat inskränkt konservativa och i trosfrågor

---

⁴ Fortsättningsvis kommer jag att hålla mig till den engelska översättningen av talet även om mina översättningar då och då färgas av den tyska originaltexten.

⁵ Man kan ju i sammanhanget konstatera att alldeles oavsett vad påven egentligen menade med sina citat från en medeltida kejsare så är våld och hot om våld inte det effektivaste och trovärdigaste sättet att motbevisa vare sig verkliga eller inbillade beskyllningar om våldsbenägenhet.

inkvisitoriske påven. Nu föll äntligen hans försonliga påvemask av och han visade att pansarkardinalstakterna finns kvar.⁶

Eftersom jag själv har fått ett helt annat intryck av påven – i någon mån berört i nyhetsbrev 2:2005 (www.edris-ide.se/arkiv2-2005.html) – hade jag svårt att tro att mediebilderna som förmedlades var korrekta. Så därför har jag roat mig med att grundligt studera det tal som Benedictus XVI höll. Och det gav mig en förfärande inblick i medielogik. Talet som är mycket intellektuellt krävande kan läsas i sin helhet på Vatikanens hemsida (den engelska varianten finns på www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060912_university-regensburg_en.html), men för dem som vill slippa att helt på egen hand forcera påvens svårgenomträngliga filosofiska spetsfundigheter så ämnar jag nu försöka klargöra vad som var poängen med det aktuella talet.

Påven inleder med en lätt nostalgisk reflektion över sin första tid som lärare vid universitetet i Bonn. Och hur man varje termin ägnade en dag åt att låta professorer från samtliga fakulteter framträda inför alla studenter vid universitetet för att dessa skulle få en genuin upplevelse av *universitas*, av kunskapens helhet och att universitetets två teologiska fakulteter då betraktades som oundgängliga delar av denna helhet. Skälet var uppfattningen att tron hade en viktig roll att spela för att förnuftet skulle kunna användas på rätt sätt.

Man förstår av tonfallet att påven tänker tillbaka på denna tid som varande just den gamla goda tiden, och att han djupt beklagar att trons ställning inte längre har samma självklara plats i den helhetsbild av vetandet som de moderna universitetet försöker skapa. Och man anar i läsningen av inledningen att talet kommer att formas till just ett försvarstal för trons betydelse i kunskapens och förnuftets värld.

Påven säger sig ha erinrat sig förhållandena vid universitetet i Bonn när han läste en av Theodore Houry redigerad utgåva av dialogerna mellan kejsaren Manuel II Palaiologos och den lärde persern. Påven förklarar att dessa dialoger ”ranges widely over the structures of faith contained in the Bible and in the Qur’an” (kopplar ett brett grepp på trons struktur i Bibeln och Koranen) medan han själv kommer att begränsa sig till att diskutera en enda sak, nämligen frågan om ”tro och förnuft”, eller med ett annat uttryck ”tro och vetande”.

Och det är alltså mot denna bakgrund som han tar upp det ovan anförda citatet där den bysantinske kejsaren säger sitt hjärtas mening om islam och Muhammed. Påvens syfte med att ta upp exemplet är av allt att döma att han vill lyfta fram det som är kärnpunkten i kejsarens argumentation för varför han anser att det är fel eller rättare sagt i strid mot förnuftet att sprida en tro med våld.

Kejsarens huvudargument lyder: ”God is not pleased by blood – and not acting reasonably is contrary to God’s nature. Faith is born of the soul, not the body.

---

⁶ En del av dessa reaktioner var också mycket humoristiska som t.ex. en teckning i DN av Ulf Frödin med följande text: ”Påven hälsar att han sagt allt möjligt dumt, men så lågt som till att använda kondom har han inte sjunkit.”

Whoever would lead someone to faith needs the ability to speak well and to reason properly, without violence and threats... To convince a reasonable soul, one does not need a strong arm, or weapons of any kind, or any other means of threatening a person with death...". (Gud behagas inte av blod, och det strider mot Guds natur att inte handla förnuftigt. Tron är själens och inte kroppens frukt. Vem som än vill visa någon vägen till tron behöver en förmåga att tala väl och tänka rätt, men inte våld och hot... För att övertyga en förnuftig själ behöver man inte en stark arm eller något slags vapen eller andra metoder för att hota en person med döden".)

Och påven understryker att kejsarens huvudargument är "not to act in accordance with reason is contrary to God's nature" (att det strider mot Guds natur att inte handla i enlighet med förnuftet). Och han konstaterar med gillande att redaktören Theodore Khoury noterar att denna kejsarens hållning är självklar eftersom hans tänkande är format av grekisk filosofi. Och att Khoury i sina ytterligare kommentarer till kejsarens ståndpunkt framhåller att den muslimska läran skiljer sig från den kristendom som kejsaren förfäktar genom att hävda Guds absoluta transcendens. Vilket i detta sammanhang betyder att Guds vilja "is not bound up with any of our categories, even that of rationality" (inte är förbunden med några av våra kategorier, inte ens rationaliteten eller förnuftsmässigheten). Och påven betonar att Khoury i sammanhanget citerar en fransk islamist som hävdar att Ibn Hazm⁷ "went so far as to state that God is not bound even by his own word, and that nothing would oblige him to reveal the truth to us. Were it God's will, we would even have to practice idolatry" (gick så långt att han påstod att Gud inte ens var bunden av sina egna ord, och att inget skulle kunna förplikta honom att uppenbara sanningen för oss. Om det vore Guds vilja skulle vi vara hänvisade till att dyrka avgudar.)

Här anser sig uppenbarligen påven lyfta fram vad han anser vara en viktig filosofisk stridsfråga mellan islam och kristendomen rörande graden av Guds transcendens och därmed hans grad av oberoende av våra tanke-kategorier och i synnerhet av rationaliteten eller förnuftsmässigheten. Jag har inte den teologiska bildning som krävs för att kunna avgöra om påvens beskrivning av denna motsättning är allmänt erkänd eller om den är en stridsfråga i sig. Men med min kännedom om hur det fungerar i den akademiska världen så är det väl troligt att man inte är överens om nästan något utan att man i stället argumenterar livligt för och mot alla slags ståndpunkter utan att komma till någon slutlig slutsats. Logiken i påvens resonemang är uppenbarligen att det enligt honom finns ett filosofiskt problem i den muslimska synen på hur bjudande förnuftet är för den som säger sig följa Guds påbud. Att betoningen av Guds radikala transcendens skapar en "tankeglipa" genom vilket föreställningar om det heliga kriget och omvändelse under tvång kan passera som Gudi behagliga gärningar som det hette på gammalsvenska.

För den som är främmande för logiken i strängt akademiska utläggningar är det nödvändigt att här påpeka vad påven inte har sagt med sina utläggningar. Han har inte sagt att muslimskt motiverade heliga krig och tvångsomvändelser är

---

⁷ Muslimsk tänkare som levde 994-1064.

onda och stridande mot förnuftet medan kristna korståg och andra brutaliteter i Guds namn däremot är förnuftiga och bra. Jag har inte studerat påvens lärobyggnad tillräckligt ingående för att veta exakt hur han ser på våldsamheterna i kristendomens historia, men det skulle förvåna mig mycket om han beklagar att nutidens tolkning av vad kristendomen bjuder sina efterföljare att göra inte rymmer korståg etc.⁸ Jag tror i själva verket att han har en konsistent hållning och menar att religionerna skall vara en kraft för fred, rättvisa och förnuft. Och att muslimska brott mot detta inte är värre än kristna.

Något som styrks av ett uttalande som påven gjorde när han träffade representanter för *The American Jewish Committee*. Då sa han nämligen att "Judaism, Christianity and Islam believe in the one God, Creator of heaven and earth. It follows therefore that all three monotheistic religions are called to cooperate with one another for the common good of humanity, serving the cause of justice and peace in the world. This is especially important today when particular attention must be given to teaching respect for God, for religions and their symbols, and for holy sites and places of worship. Religious leaders have a responsibility to work for reconciliation through genuine dialogue and acts of human solidarity." (Judendomen, kristendomen och islam tror på den ende Guden, himmelens och jordens skapare. Av detta följer att de tre monoteistiska religionerna är kallade att samarbeta med varandra för det gemensamma bästa för mänskligheten, och då tjäna rättvisans och fredens sak i världen. Detta är speciellt viktigt idag då vi måste ägna särskild uppmärksamhet åt att lära ut respekt för Gud, för religionerna och deras symboler, för de heliga platserna och gudstjänstlokaler. De religiösa ledarna har ett ansvar för att arbeta för försoning genom genuin dialog och handlingar präglade av mänsklig solidaritet.)

Vad påven verkar vilja lyfta fram i sitt tal i Regensburg är alltså att han är av uppfattningen att det finns en filosofisk risk med att framhäva Guds transcendens så starkt som han menar att man gör inom islam. Och även om han inte säger det rent ut menar han av allt att döma att detta kan vara en bidragande orsak till modern muslimskt motiverad fallenhet för våld.

Påven nöjer sig dock inte med denna i Regensburgstalet mest antydda eller underförstådd kritik mot islam utan han fortsätter sitt resonemang på ett för en skarpslipad intellektuell person typiskt sätt genom att ställa frågan: "is the conviction that acting unreasonably contradicts God's nature merely a Greek idea, or is it always and intrinsically true?" (Är övertygelsen att ett oförnuftigt agerande strider mot Guds natur bara en grekisk idé eller är den alltid och i sig själv sann).

Frågan i klartext är alltså om det som påven menar vara den rätta kristna hållningen att det mänskliga förnuftet kan och bör spegla Guds natur bara är en idé bland andra (fast med grekiskt ursprung) eller om den är en universell sanning.

---

⁸ George W. Bush's övningar i Mellanöstern kan förstås beskrivas som ett slags korståg, åtminstone från muslimskt perspektiv, och det högerkristna stödet för den bedrivna politiken är starkt, förblindat som det är av apokalyptiska illusioner. Men påven applåderar verkligen inte det som pågår.

Och när den frågan är ställd byter talet delvis skepnad. Från att ha verkat handla om att kritisera brister i islams filosofiska beredskap och förmåga att undvika att teologiskt legitimera våld i islams namn så formar sig resten och därmed merparten av talet till en skarp kritik av idéutvecklingen i den kristna civilisationen.

Jag ämnar inte återge påvens framställning i detalj, men med olika komplicerade teologiska resonemang anser han sig troliggöra att den förening mellan grekiskt filosofiskt tänkande och kristen tro som uppkom i början av den kristna eran är sann i all rimlig mening av ordet. Och att kejsaren Manuel II därför hade rätt när han hävdade att det strider mot Guds natur att inte agera förnuftigt.

Men påven påtalar sedan att det redan under den sena medeltiden uppträder tendenser i det teologiska tänkandet som vill bryta den lyckliga föreningen mellan den grekiska tanken och den kristna tron. Tendenser som för kristen teologi i riktning mot den betoning av Guds totala transcendens som den muslimske tänkaren Ibn Hazm representerar. Detta är för påven en felaktig och riskabel utveckling för enligt honom har den rätta kristna tron alltid ”insisted that between God and us, between his eternal Creator Spirit and our created reason there exists a real analogy, in which unlikeness remains infinitely greater than likeness, yet not to the point of abolishing analogy and its language” (insisterat på att det mellan oss och Gud, mellan hans eviga skapande ande och vårt skapade förnuft finns en verklig analogi, i vilken olikheten förblir oändligt mycket större än likheten, men utan att sträcka sig så långt att den upphäver analogi och det språk som hör samman med den.)

Det finns alltså enligt påven, om jag nu får uttrycka det så, en liten skranglig bro mellan oss och skaparguden över vilken aspekter av Guds natur kan forslas så att vi i våra liv och i vårt sätt leva kan i någon mån göra vårt höga ursprung rättvisa eller åtminstone undvika att dra det allt för mycket i smutsen. Och denna bro riskerar att kapas om idéerna om Guds absoluta transcendens vinner insteg. Om detta sker så står vi där av oss själva avsnörda från Gud. Vårt vetande blir helt inomvärldsligt och utan kontakt med den livgivande och uppenbarande kraft som kan förmedlas via ”trons bro” till det gudomliga. Vårt vetande och vårt förnuft blir allt moraliskt herrelösare och vår värld kommer att bära allt plågsammare prägel av detta.

Som jag tolkar påven är det detta som är kärnpunkten i hans kritik mot den moderna tiden. I sitt Regensburgstal skisserar han hur avhelleniseringen – som alltså är påvens begrepp för det successiva upplösandet av föreningen mellan kristen tro och grekiskt tänkande – av teologin har fortskridit i tre steg. Och det finns ingen anledning att i detta sammanhang gå in på detaljer i detta utan jag går direkt på påvens slutsatser.

Han säger då om sina resonemang att ”this attempt, painted with broad strokes, at a critique of modern reason from within has nothing to do with putting the clock back to the time before the Enlightenment and rejecting the insights of the modern age. The positive aspects of modernity are to be acknowledged unreservedly.” (Detta försök till självkritik – i breda svep – av det moderna

förnuftet har inget att göra med att vrida klockan tillbaka till tiden före upplysningen och med att avvisa den moderna tidens insikter. De positiva aspekterna av moderniteten måste erkännas utan reservationer.) En nog så tydlig och rimligen överraskande utsaga av någon som av de flesta sekulariserade och moderna intellektuella är hållen för att vara synnerligen reaktionär.

Och påven fortsätter. "While we rejoice in the new possibilities open to humanity, we also see the dangers arising from these possibilities and we must ask ourselves how we can overcome them" (medan vi gläder oss åt de nya möjligheter som öppnar sig för mänskligheten ser vi också de hot som hör samman med dessa möjligheter och vi måste fråga oss själva hur vi skall kunna hantera och övervinna dem).

Påven blir förstas inte svaret skyldig utan konstaterar frankt att vi kommer att lyckas hantera hoten mot mänskligheten endast "if reason and faith come together in a new way, if we overcome the self-imposed limitation of reason to the empirically verifiable, and if we once more disclose its vast horizon" (om förnuft och tro kan finna varandra på nytt så att vi kommer över den självpålagda begränsningen av förnuftet till sådant som är empiriskt verifierbart och därmed ånyo kan öppna det för dess vida vidder).

Men i stället för att ytterligare fördjupa sig i innebörden av detta när det gäller förhållandet mellan tron och det sekulariserade vetenskapliga tänkandet och kunskapsproducerandet kopplar påven tillbaka till sina inledande diskussioner om islam genom att understryka att utan den förnyade förening mellan tro och vetande som han ser som vägen till konstruktiv hantering av den moderna tidens hot och problem så kommer vi inte heller att klara av den i vår tid så angelägna genuina dialogen mellan kulturer och religioner. Och han konstaterar att "in the Western world it is widely held that only positivistic reason and the forms of philosophy based on it are universally valid. Yet the world's profoundly religious cultures see this exclusion of the divine from the universality of reason as an attack on their profound convictions. A reason which is deaf to the divine and which relegates religion into the realm of subcultures is incapable of entering into the dialogue of cultures. (I Västerlandet har man i vida kretsar uppfattningen att det endast är det positivistiskt orienterade förnuftet och den filosofi som är baserat på detta som är universellt giltigt. Världens djupt religiösa kulturer uppfattar detta exkluderande av det gudomliga från det universella förnuftet som en attack mot deras djupaste övertygelser. Ett förnuft som är dövt i förhållande till det gudomliga och som förvisar religionen till subkulturernas värld är utan förmåga att träda in i en dialog mellan kulturer).

Samtidigt ser han ett hopp om att det moderna förnuftet skall kunna befria sig från sin dövhet för det gudomliga genom att reflektera djupare över sin egen belägenhet. Och skälet menar påven är att "modern scientific reason with its intrinsically Platonic element bears within itself a question which points beyond itself and beyond the possibilities of its methodology. Modern scientific reason quite simply has to accept the rational structure of matter and the correspondence between our spirit and the prevailing rational structures of nature as a given, on which its methodology has to be based. Yet the question why this has to be so is a real question, and one which has to be remanded by the natural sciences to

other modes and planes of thought – to philosophy and theology.” (Det moderna vetenskapliga förnuftet med dess inneboende platonska element bär inom sig själv en fråga som pekar på något bortom sig självt och bortom sina metodologiska möjligheter. Det moderna vetenskapliga förnuftet måste helt enkelt acceptera materiens rationella struktur och korrespondensen mellan vår ande och naturens rationella strukturer som något givet och som dess metodologi måste baseras på. Men frågan varför det måste vara på detta sätt är en verklig fråga som naturvetenskapen måste sända tillbaka till andra tankeplan och sätt att tänka – till filosofin och teologin.”)

Lite annorlunda uttryckt är påvens poäng att den vetenskapliga metoden inte har något svar på frågan varför det går att vinna kunskap med hjälp av just den vetenskapliga metoden utan detta måste tas för givet. Hur man än vrider och vänder på saken baseras alltså vetenskapen på något förgivettaget som den inte själv kan förklara, dvs. på en tro. Och frågor som går bortom vetenskapens räckvidd kräver svar av filosofin och teologin. (En del av mina synpunkter på denna problematik finns bl.a. i nyhetsbrevet 2:2006 – www.edris-ide.se/arkiv2-2006.html)

Och påven slutför så sitt resonemang och hela sitt tal genom att hävda att ”the West has long been endangered by this aversion to the questions which underlie its rationality, and can suffer great harm thereby. The courage to engage the whole breath of reason, and not the denial of its grandeur – this is the programme with which theology grounded in Biblical faith enters into the debates of our time. ’Not to act reasonably, not to act with *logos*, is contrary to the nature of God’, said Manuel II according to his Christian understanding of God, in response to his Persian interlocutor. It is to this great *logos*, to this breath of reason, that we invite our partners in the dialogue of cultures. To rediscover it constantly is the great task of the university.” (Västerlandet har länge utsatt sig för fara genom denna aversion mot de frågor som ligger bakom dess rationalitet, and kan genom detta komma att lida stor skada. Modet att engagera förnuftet i hela dess bredd och inte förneka dess storhet är det program med vilket en teologi grundad i biblisk tro träder in i vår tids debatter. ”Att inte handla förnuftigt, att inte handla med *logos*, står i motsättning till Guds natur” sa Manuel II i enlighet med sin kristna förståelse av Gud som svar till sin persiske dialogpartner. Det är till detta stora *logos*, till detta vittfamnande förnuft, som vi inbjuder våra partner i kulturernas dialog. Att ständigt återupptäcka det är universitetets viktiga uppgift.)

Om jag så skulle försöka göra en helhetsbedömning av påvens tal så är det för mig uppenbart att de resonemang som från början kunde tolkas som att de hade sin udd främst riktad mot islam och dess verkliga eller förmenta filosofiska brister när det gäller att undvika teologiskt rättfärdigande av våld så utvecklades de till en än mer svidande kritik mot Västerlandet för att stora delar av både dess filosofi och teologi abdikerat och låtit vetenskapens strängt inomvärldsliga syn på förnuftet bli så dominerande att vi allvarligt blockerar och stör våra möjligheter både att bygga en god framtid och att delta som respektfulla parter i en dialog med andra kulturer och religioner.

När det mera specifikt gäller den i media uppblåsta frågan om påvens av förmodat medeltida fördomar styrda beskyllningar mot islam för att vara en speciellt våldsbenägen religion så kvarstår enligt min mening ytterst lite. Påven anser sig av allt att döma kunna urskilja en risk för att betoningen av Guds absoluta transcendens försvagar den teologiska vaksamheten mot att religionen används till att rättfärdiga och legitimera våldshandlingar. Men han säger inte med ett ord att detta enbart skulle gälla islam. Och han säger heller inget om att en öppen och respektfull dialog omöjlig kan ha en konstruktiv verkan på samtliga i dialogen deltagande parter i detta och andra avseenden. Som jag uppfattar saken verkar det i stället vara så att påven har tillit till att en religionsdialog skulle kunna leda till intressanta korsbefruktningar till fromma för mänskligheten som helhet.

Att detta stringent tänkta och framförda budskap kunde tolkas som en självgod kyrkofurstes fräna utskåpning av en annan religion är för mig djupt beklämmande och ett vittnesbörd om att det uppenbarligen är så och så med kunskapsnivån och känslan för ansvar i media. Om man har läst talet så har man av allt att döma inte förstått eller struntat i innehållet därtill måhända frestade av alla rubriker och allt ståhej som självklart skulle kunna förutses bli följden av att man hävdar att påven Benedictus XVI har uppfattningen att Muhammed inte har kommit med något nytt som inte i så fall är ont och inhumant.

Medietäckningen av påvens tal följer som jag ser det en logik som svarar mot att om en svensk politisk ledare, t.ex. Fredrik Reinfeldt, skulle råka citera någon nazistisk höjdare som ett led i en argumentation mot sverigedemokraterna så skulle rubrikerna lyda: Fredrik Reinfeldt har nazistiska sympatier. Och med hänvisning till föregående mening skulle man med samma logik kunna hävda att jag beskyller Reinfeldt för att vara nazist. Och att jag om jag vore ansedd som en känd och betydande person därför omedelbart skulle avkrävas en ursäkt för denna infama beskyllning.

Ja vad skall man säga.

Det misstag Benedictus XVI gjorde var förstås att han valde just det citat han gjorde för att få en bra utgångspunkt för sina resonemang. Det var påven som teologiprofessor och inte påven som mediestrateg som agerade. Han kunde väl inte föreställa sig att det gick att framställa hans budskap på ett så grovt missvisande sätt som skedde. Men det gjorde det uppenbarligen. Och jag undrar i mitt stilla sinne vem det är som egentligen borde be om ursäkt.